

Van  
en  
bezetting  
en bevrijding

Lotgevallen van de Johanna-Stichting in  
de jaren  
**1943-1945**

DRUK G. W. VAN DER WIEL & CO. — ARNHEM

## JOHANNA-STICHTING

TEHUIS VOOR GEBREKKEIGE EN MISMAAKTE KINDEREN

GEVESTIGD TE ARNHEM

PELS RIJCKENSTRAAT 1

TELEFOON 1340

POSTREKENING 60825

### SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR OP 1 JANUARI 1947:

Ds A. KEERS, predikant-directeur van het Ned. Hervormd Diaconessenhuis te Arnhem, *voorzitter*

Dr R. E. BERENDS, *secretaris*, Arnhem, Bakenbergsche weg 147

D. LIJBERSE, *penningmeester*, Arnhem, Sweerts de Landasstraat 2

JONKVRUW ZR W. N. BARONESSE VAN HARDENBROEK, besturende Zuster van het Ned. Hervormd Diaconessenhuis te Arnhem

R. HORNSTRA, arts, Arnhem

Mr F. A. HELMSTRUP, Arnhem

### DIRECTIE:

J. G. H. C. TUINDER, directeur

Dr C. SCHAAF, genesheer-directeur

## VOORBERICHT

Toen in de jaarvergadering van 20 Juni 1944 het jaarverslag over het jaar 1943 werd vastgesteld, bleek alleen toestemming tot het drukken verkregen te kunnen worden, indien de omvang beperkt werd tot 4 bladzijden. Dit was de aanleiding tot het besluit om voorloopig af te zien van publicatie.

Bij een normalen gang van zaken zou de jaarvergadering 1945 in Juni van dat jaar gehouden zijn. Wie de situatie in Arnhem kort na de bevrijding eenigszins kent, zal begrijpen, dat deze jaarvergadering niet gehouden kon worden. Iedere Arnhemmer, voorzoover teruggekeerd in zijn stad, had zijn handen meer dan vol om zijn leeggeplunderde woning weer eenigszins bewoonbaar te maken of bij verwoesting van zijn huis een draaglijk onderdak te vinden. Daarbij kwamen de enorme zorgen om bedrijf of inrichting weer eenigermate bruikbaar te maken voor zijn of haar doel. Tenslotte de ontreddering der administraties, waardoor het verzamelen van gegevens voorloopig onmogelijk was. Door al deze oorzaken bleef de jaarvergadering in 1945 achterwege.

Nu de jaarvergadering 1946 dan eindelijk gehouden kon worden, is het ons een voorrecht na drie jaar weer voor het voetlicht te treden en tot publicatie over te kunnen gaan van de lotgevallen onzer inrichting in de laatste drie afgelopen jaren.

*Aan degenen, die de Stichting bij legaat wenschen te gedenken,  
zij medegegeeld, dat de officiële naam der Johanna-Stichting  
luidt :*

*„Johanna-Stichting, Tehuis voor gebrekkige en  
mismakte kinderen”. Gevestigd te Arnhem*

*Het postgiro-nummer is : 60825*

## JAARVERSLAG 1943

Weer is een grauw oorlogsjaar met al zijn moeite en zorg aan ons en aan ons werk voorbij gegaan.

Wanneer we zien wat er rondom ons bezweken is, dan past ons groote dankbaarheid, dat we in staat waren met dit werk van Christelijke barmhartigheid voort te gaan.

Verdere uitbreiding was slechts in gedachte mogelijk; deze mogelijkheid werd niet onbenut gelaten. Het resultaat ligt vervat in een uitvoerig rapport uitgebracht door een commissie, die in Juni 1943 door het Bestuur benoemd werd.

Deze commissie zag als uitgangspunt de maatschappelijke behoefte, die er bestaat aan lichamelijk-gebrekkigen-zorg en probeerde van daaruit de taak voor de nieuwe Johanna-Stichting te construeren.

Met de klemtoon op dat wat noodig is en los van de vraag in hoeverre de Johanna-Stichting met haar huidige hulpbronnen in staat is hieraan te voldoen, kwam zij tot een opzet, die een oplossing bedoelde te geven voor al dat leed, dat aan den dag treedt, als we eens nauwkeurig al die gevallen onder de loupe nemen, die zich in den loop van één enkel jaar bij ons aandienen en die we niet kunnen helpen.

In het jaarverslag 1942 hebben we gesproken over de zoogenaamde dubbelgebrekkigen, die naast fysieke gebreken ook ernstige psychische tekorten hebben. We weten, dat het stellen van een maatschappelijk doel hier weinig zin heeft, en dat thans de dure verpleging, die ze vragen, om redenen van rentabiliteit doorgaans geen financiëlen steun ontmoet bij overheids-

instanties of particuliere fondsen, maar we zijn overtuigd, dat het droevig lot van velen hunner in de na-oorlogse maatschappij een nader onderzoek zal vragen.

Dan is er nog een categorie, waar in het vorige verslag de aandacht op werd gevestigd. Het zijn de oudere lichamelijk gebrekkigen, die aanvankelijk in het ouderlijk huis nog liefdevol verzorgd werden, doch die daarna min of meer alleen komen te staan met al de bezwaren daaraan verbonden.

Wij zijn ervan overtuigd, dat wanneer ons land straks zijn nieuwe maatschappelijke vormen gevonden zal hebben, er ook voor hen een oplossing zal moeten komen, evengoed als er straks gezorgd zal moeten worden voor de zeer vele slachtoffers van kinderverlamming uit de laatste jaren.

Het is daarom, dat ons bestuur op grond van het rapport van bovengenoemde commissie in 1943 besloot bij de nieuw te bouwen Johanna-Stichting zoowel te letten op gebrekkige kinderen, die op grond van een goede medische en maatschappelijke prognose voor een tijdelijke opname in aanmerking komen, als op kinderen en ouderen die blijvend verzorging noodig hebben in een sfeer, die hun een weinig arbeidsvreugde en levensvreugde kan geven.

Zoo werden in den loop van 1943 de lijnen uitgezet voor een plan, dat een school, een kliniek en internaten bevat en dat bedoelt genezing en verbetering, verzorging en opleiding te geven aan hen, die allereerst in lichamenlijk opzicht misdeeld zijn. In den kring van ons Bestuur werd gemeend, dat we als eenige Protestantisch-Christelijke inrichting bij deze plannen contact moeten zoeken met de Ned. Herv. Kerk. Besprekingen met de Commissie voor Kerk en Ziekenzorg en de Herv. Raad voor Inwendige Zending zijn dan ook reeds aangevangen. Daar men zich van Roomsche zijde zoo enorm inspant om het vraagstuk der lichamenlijk-gebrekkigen tot een oplossing te

brengen, getuige de stichting van de St. Maartens-kliniek te Nijmegen, moeten deze pogingen ook gezien worden als een poging van Protestantisch-Christelijke zijde om zich op dit terrein te handhaven.

Naast deze zorg voor de toekomst vroeg de zorg voor het heden zeker wel een leeuwenandeel aan kracht en tijd.

Daar was allereerst het voedselvraagstuk, dat dag in dag uit in de keuken opgelost moet worden. Het zijn niet alleen de levensmiddelen zelf, die met moeite en geduld via den langen en inspannenden bonnenweg veroverd moeten worden, maar het zijn ook de potten en pannen, de borden en schotels, die steeds weer noodig zijn, de middelen om de aardappels te schillen, de kolen om het fornuis brandende te houden en zooveel kleinigheden meer.

Tenslotte kunnen we toch zeggen, dat het ons gelukt is, onze kinderen voldoende en goed voedsel te geven.

Nog met meer reden dan in voorafgaande jaarverslagen mag op deze plaats stellig niet ontbreken een woord van grooten, oprechten dank aan hen, aan wie de zorg voor den dagelijkschen gang van zaken in onze inrichting was toevertrouwd.

Dat de moeilijkheden niet tot de keuken beperkt waren, spreekt vanzelf en zal hieronder nog nader worden toegelicht.

In dankbaarheid gedenken we ook allen, die aan de voedselvoorziening medehielpen: de vriendelijke slachters van een eigen varken, de menschen, die broodbonnen voor ons opsparden, de officiële instellingen, die veel en gaarne extra's toeschoven.

Het moge hun allen gezegd worden, dat we in het jaar 1943 zeer weinig ziektegevallen hadden en dat de algemeene gezondheidstoestand zelfs opmerkelijk goed te noemen was.

Als centrum van moeite en zorg moet voorts de naakamer genoemd worden.

Er zal geen huismoeder zijn, die hier een toelichting behoeft. Het is gemakkelijker om boter en spek te krijgen dan een klosje naaigaren en de linnenkast is niet zoo vlug te vullen als een aardappelmelder.

1943 was voor textiel en schoeisel een lange weg, dien we niet gaarne weer zouden gaan.

Dezelfde strijd om het bestaan moest in de werkplaats gevoerd worden. Hier was het steeds de roep om grondstoffen, die weerklonk. Grondstoffen zijn er noodig, allereerst om onze jongens aan het werk te houden, om hun gelegenheid te geven het rietvlechtwerk te leeren. Grondstoffen zijn er noodig om de oud-verpleegden thuis aan den gang te houden en grondstoffen zijn er noodig om tegemoet te kunnen komen aan onze klanten en hen te gerieven in het herstellen van de ontelbaar vele dingen, die kapot raken.

Het maken van tuinaulementen bleef dit jaar geheel achterwege. Voor de groote jongens betekende dit laatste werk altijd het vervaardigen van het meesterstuk. Door de hausse in het vak hebben we echter niet veel groote jongens meer en de jongens van 12—16 jaar, die ook nog altijd een gedeelte van den dag in school doorbrengen, vinden aardigheid in het vervaardigen van de kleine artikelen: een kinderstoeltje, een naaimandje of een zitbergstoeltje, een poppenwieg, een reismandje, een dametasc of een stofdoekenmand.

Een ieder, die onze werkplaats betreedt, verbaast zich steeds over de groote verscheidenheid van het rietvlechtartikel evenals over de animo, waarmede onze jongens dit vervaardigen.

Het laatste voor-oorlogse materiaal is door een 16-jarigen jongen verwerkt tot een mooien rieten fauteuil, die aangeboden werd aan Mevrouw Karelse te Goes, uit dankbaarheid voor het onschatbare werk, dat zij gedurende meer dan 25 jaar voor onze Stichting verrichtte door te Goes in een zeer ruimen kring

bijdragen te innen. Hoogbejaard en niet meer in staat te loopen, moest ze in 1943 haar werk aan een ander overdragen.

Naast haar danken we ook die vele anderen, die in het afge-loopen jaar ons met een contributie of gift streunden. Door de vele evacuatie's is de contribuantenlijst niet meer betrouwbaar voor de adressen en deze zal na den oorlog opnieuw moeten worden bijgewerkt en uitgebreid.

In dit verband danken wij ook het Koninkin Emma-Jubiléumfonds, het Renssenfonds, het Steunfonds en de Centrale Vereniging voor Lichamelijk Gebrekken voor hun bijdragen, die moesten dienen tot suppleeren van verpleeggeld.

Vaak is pas na lange jaren het resultaat te zien, waartoe deze gelden bijdragen.

Het schoolonderwijs was dit jaar sterker gedifferentieerd dan ooit te voren. Niet minder dan dertien leerlingen kregen onderwijs in een of meer der u.l.o.-vakken. De werkplaatsjongens en enkele meisjes in de naaikamer ontvingen boekhoudles, die hen in de richting van het Middenstandsdiploma moet brengen.

Enkelen van hen deden er ook voor algemeene ontwikkeling een vreemde taal bij, zooals Duitsch of Engelsch. De lessen in de 3 vreemde talen en in boekhouden werden gevolgd door hen, die een administratieve loopbaan kozen en tenslotte ook door hen, die het Mulo-diploma metertijd willen halen. Vooral de laatste groep vraagt veel tijd, omdat ze veel andere vakken ook moet doen. Een vrij ingewikkeld systeem van persoonlijke taken zit aan dit alles vast.

In 1943 verlieten 11 leerlingen de inrichting. Vier van hen waren oudgedienden, die gemiddeld meer dan 8 jaar bij ons geweest waren en stuk voor stuk als zeer hulpbehoevende kinderen waren opgenomen.

Dat twee van hen eindelijk in staat bleken om volledig voor zichzelf te zorgen, stemt tot dankbaarheid en maakt vele teleurstellingen goed.

Twee jongens bleken tenslotte tot nuttigen huisarbeid in staat. Van de zes anderen beëindigden drie een proeftijd. Een van hen leerde lezen en schrijven, de andere kon al lezen en leerde wat schrijven. Beiden bleken niet in staat ooit voor zichzelf te zorgen en den ouders werd geadviseerd, om een permanente verzorging voor hen te zoeken.

Met een jongen van 16 jaar werd volledig het doel bereikt. Hij ontving na een verblijf van een jaar een verklaring, dat hij de lagere school met vrucht had doorloopen, hetgeen hem den weg baande de Ambachtsschool te bezoeken. Door langdurige Sanatoriumverpleging was zijn schoolonderwijs omstreeks het 3e leerjaar blijven steken.

Een voogdijmeisje van 19 jaar kon op de naalkamer van het tehuis, dat haar uitzond, geplaatst worden en maakt zich daar nu verdienstelijk met naaiwerk, dat ze vrijwel alleen met haar linkerarm moet verrichten.

Een ander meisje van 19 jaar met atethotische bewegingen, ging na een verblijf van 1 jaar sterk verbeterd naar huis. Ze had reeds een Mulo-diploma, onderhield bij ons haar vreemde talen en leerde aanpakken in de huishouding en naaien in de naalkamer. In het groote gezin, waaruit ze komt, is ze de moeder nu tot grooten steun.

Helaas was er in 1943 weer een geval van een meisje, waar de ouders een eigen weg mee wilden gaan. Eigenaardig blijkt bij sommige menschen de voorliefde tot operatief ingrijpen, die hen van chirurg naar chirurg jaagt.

Deze 11 vrije plaatsen konden niet onmiddellijk bezet worden. In den regel worden zij geleidelijk ingenomen. In 1943 werden opgenomen 8 interne jongens en meisjes en 2 externe leerlingen.

Het waren voor het meerendeel zware gevallen: slachtoffers van kinderverlamming, encephalitis, spierdystrophie etc. Er

behoort altijd weer een groote dosis moed en geduld te zijn, om hier aan te beginnen. Er behoort ook een soort training toe om niets overijld te doen. Daarvoor is het ook zoo goed, dat ons personeel niet te dikwijls wisselt en dankbaar kunnen we vermelden, dat er in 1943 geen personeelwisselingen waren. Dit kan niet anders dan ons werk ten goede komen.

Van de 24 interne leerlingen, die 31 December 1943 aanwezig waren, kwamen uit Abbens 1, Alphen a. d. Maas 1, Amsterdam 4, Arnhem 1, Bergschenhoek 1, Dalfsen 2, Doesburg 1, Elslou 1, Enschedé 1, Gasselternijveen 1, Groningen 1, Heelsum 1, Natter 1, Oldenzaal 1, Rheden 1, Sliedrecht 1, Winterswijk 2, Zwolle 2.

Bovendien waren er op dat tijdstip 7 externe leerlingen, waarvan er 6 vrijwel den geheelen dag aanwezig zijn, nl. 6 uit Arnhem en 1 uit Oosterbeek.

Het aantal aanvragen voor opname was per 31 December 1943 zoo, dat in ons jongenshuis practisch geen open plaatsen aanwezig moeten worden geacht.

Hier kan dezelfde opmerking gemaakt worden, als in het vorige jaarverslag, namelijk, dat de aard der aandoeningen van de opgenomen patiënten zoo is, dat de twee verplegers daar meer dan hun handen aan vol hebben.

In dit jaarverslag moge ook niet ontbreken een woord van dank aan enkele doktoren in Arnhem, die onze kinderen ook in het jaar 1943 weer belangeloos specialistische hulp verleenden.

Evenmin meent het Bestuur, dat in dit jaarverslag gezeggen kan worden over Zr. Daafje Kreyenbroek, die begin 1944 in het Diaconessenhuis overleed.

Er zullen in de laatste twintig jaar weinig menschen door onze Stichting gegaan zijn, hetzij als patiënt of als bezoeker, die niet getroffen werden door haar bijzondere karaktereigen-

schappen. Meer dan de helft van den tijd, die de Johanna-Stichting bestaat, gaf zij in ons meisjeshuis de sfeer en den toon aan. Met haar leven en haar voorbeeld toonde zij Christin te zijn en nimmerveroorzaakte zij dat innerlijk conflict bij anderen, dat ontstaat door mooi praten en minder mooi doen.

Just door deze overeenstemming van leer en leven was zij velen jongen menschen tot zegen, aanvaarde men gaarne haar levensovertuiging. Even boeiend in haar persoonlijkheid was haar onbaatzuchtigheid, haar kunst en haar vermogen om zichzelf weg te cijferen. Als Shakespeare een waarlijk groot karakter wil uitbeelden, legt hij zijn figuur deze woorden in den mond: „Alles wat mij zelf betreft zal het laatst behandeld worden.” Dit zou ook de levensspreuk van Zr. Daatje geweest kunnen zijn. Door deze zelfverloochening heeft zij zichzelf en anderen opgevoed en groeide zij uit tot een persoonlijkheid, die wij in onze inrichting nog lang zullen missen.

Als ernstig reumatieklijdster was zij de laatste 10 jaren vrijwel geheel hulpbehoevend. Toch was zij het middelpunt in ons meisjeshuis, zooals een Moeder dat is in een huizezin en een ieder wist haar steeds te vinden in haar hoekje bij het raam, waar haar gebrekkige en ijverige handen steeds bezig waren aan een fraai handwerkje of een nuttige bezigheid.

Ook door dit voorbeeld hebben onze gebrekkige meisjes veel aan haar te danken. Op 5 Februari 1944 werd zij overgebracht naar het Ned. Herv. Diaconessenhuis en op 9 Maart overleed zij daar rustig en kalm in haar Heer en Heiland, Dien zij bijna 37 jaar trouw in haar Diaconessenarbeid had gediend.

Indien wij thans, staande in het geweldige wereldgebeuren van 1944, eenigszins aarzeland in de toekomst kijken en niet weten wat er zal gebeuren, moge het vertrouwen en geloof, waaruit Zr. Daatje geleefd heeft, ons moed en kracht schenken.

Het Bestuur.

## JAARVERSLAG 1944 en 1945

Het is geen gemakkelijke taak om uit het Arnhem van 1946 een verslag over 1944 en 1945 te schrijven.

In een stad, waar zoo weinig meer herinnert aan het oude, waar gordijnen en vloerbedekkingen dingen geworden zijn uit een ver verleden, waar veel in puin ligt en alles geschonden is, waar herinneringen in oorlogsgeweld verloren gingen en waar bovenal sinds tien maanden elke gedachte gericht is op de toekomst, daar kost het achterom kijken moeite en scherpt de heugenis den angel van het leed.

Maar we begonnen het jaar 1944 met de verzekering, dat de vrijheid elken prijs waard zou zijn, een standpunt, dat de Johanna-Stichting officieel had ingenomen in een door Bestuur en Directie ondertekend schrijven aan Seisz Inguart in het kader van de verzetsactie van den Bond van Protestantisch-Christelijke Ziekeninrichtingen.

Principieel werd in dit schrijven, dat door bijna alle aangesloten inrichtingen afzonderlijk werd verstuurd, vastgehouden aan de vrijheid van het werk der Christelijke barmhartigheid, welk werk geen restrictie of belemmering kan dulden.

Het verzet in de schoolwereld inzake de benoemingsvoor-schriften had geleerd, dat het bestuurslid J. C. D. Roscam Abbing, notaris te Arnhem, het zijn plicht had geacht om heimelijk de bestuursbesluiten dienaangaande over te brengen aan den N.S.B. procureur-generaal te Arnhem en aan den beruchten J. van Dam, secretaris-generaal van het Departement van Onderwijs.

Het bleek noodzakelijk dit bestuurslid te elimineeren, evenals het andere bestuurslid Mr. O. Gunning te Velp, die als oud-officier zich zelfs verlaagd had om den eed op Mussert af te leggen. Door een zorgvuldig convokeeren van vergaderingen gingen alle belangrijke bestuursbesluiten voortaan buiten deze twee landsverraderlijke elementen om en zij hebben niets geweten van het schrijven aan den Duitschen landvoogd, evenmin als zij ooit geweten hebben, dat in de eetzaal van het jongenshuis gedurende den geheelen oorlog een schilderij van de Koninklijke familie heeft gehangen en op de slaapzaal van de jongens een groot portret van Prinses Juliana, persoonlijk geschenk van Hare Majesteit na haar bezoek aan de Johanna-Stichting ruim dertig jaar geleden, terwijl in de gang van de school steeds is blijven hangen het kunstig vervaardigde wapenschild van Prinses Juliana en Prins Bernhard.

Met het oog op de gevaarlijke elementen in het bestuur werd in de vergadering van 9 Juni 1942 een besluit genomen van verstrekkende betekenis, welk besluit op de volgende wijze werd genoteerd: „De heer Hornstra stelt voor het dagelijksch bestuur te machtigen in spoedeisende gevallen besluiten te nemen in het belang der vereniging. Gezien de veelvuldig voorkomende onvolledigheid der bestuursvergaderingen heeft het uitschrijven van spoedeisende vergaderingen voor dergelijke besluiten weinig zin; de meest praktische oplossing is, dat het dagelijksch bestuur in deze omstandigheden beslist. De vergadering vereenigt zich met dit voorstel.”

Al deze dingen waren mogelijk, omdat er nimmer de minste twijfel bestond aan de vaderlandsliefde van het geheele personeel en vrijwel alle ouders der kinderen.

Van hoog tot laag was er een gevoel van saamhorigheid, die voortkwam uit liefde voor de gemeenschappelijke vaderlandse zaak en waarin het gemeenschappelijke werk in de inrichting

betrokken werd. Daarbij werd nooit de voorzichtigheid uit het oog verloren.

Het oorlogsnieuws van elken dag circuleerde geregeld, geen redevoering van de Koningin bleef onbekend, maar slechts een enkele wist de bron.

Onze oudste jongens en meisjes leefden niet alleen mee, maar in hun opvoeding werden zij in al deze dingen betrokken op een wijze, zooals wij dat voor onze eigen kinderen gewenscht zouden hebben.

Hozeer dit door de ouders gewaardeerd werd, blijkt wel uit het feit, dat we nimmer in deze oorlogsjaren voedselgebrek hebben gekend. Vanuit het platteland, waar velen van onze kinderen vandaan komen, werd de Stichting op milde wijze voorzien van alles wat zij noodig had en het kind op krutten kon eieren en melk krijgen zooveel als gewenscht was.

Ook de royale houding van den voedselcommissaris in de provincie Gelderland en de instantie van de prijsbeheersching maakte dit mogelijk.

In beslag genomen boter, kippen, eieren, meel en andere voedingsartikelen vonden hun weg naar de keuken, zoodat ook in 1944 de algemeene gezondheidstoestand niets te wenschen overliet.

Maar er waren andere dingen, die ons met groote zorg gingen vervullen. De inrichting ligt gevaarlijk dicht bij het station en elk luchtalarm maakte ons onze verantwoordelijkheid duidelijk.

Zeer veel besprekingen werden hier onderling over gehouden en bij elk bezoek van de ouders kwam de veiligheid van de kinderen ter sprake.

In den tuin bezaten wij een uitstekenden schuilkelder, maar de ramp van Nijmegen in Februari 1944 bewees van hoe weinig praktische waarde deze was.

Toch hadden we uitgewerkte plannen en afspraken, waarvan ook onze jongens en meisjes op de hoogte waren en waarin ieder zijn taak kende. Bij luchtalarm des nachts werden steeds alle beugels aangedaan, zoodat allen zooveel mogelijk paraat waren.

Met de ouders bestond de afspraak, dat ze hun kinderen onmiddellijk naar huis zouden halen, zoodra de invasie in Europa begonnen was.

Op Dinsdag 6 Juni begon dan ook de groote uittocht, die de vreugde van dien dag misschien eenigszins temperde.

Enkele dagen later waren we slechts overgebleven met de externe leerlingen en met zes kinderen, waarvan vier voogdij-kinderen, die geen tehuis hadden.

We gingen met vervroegde zomervacantie en toen het bovengenoemde kleine groepje elkaar midden Augustus terug zag, naderde de ontknooping snel. Na het geweldige bombardement op het vliegveld Deelen en na de opwindende gebeurtenissen van Dollen Dinsdag, bleven ook de externe leerlingen thuis en kon het voltallige personeel met de overgebleven zes kinderen den loop der gebeurtenissen afwachten.

Samen maakten zij de onvergetelijke week van 17—24 September door, toen ook vele vluchtelingen van den Rijnkant in de Johanna-Stichting werden opgenomen.

Op Zondag 24 September werd dit kleine restantje van de Johanna-Stichting gedwongen op korten termijn te evacueeren. Met groote dankbaarheid moge hier niet onvermeld blijven, dat het Roode Kruis na het invoeren van assistentie bij de evacuatie reeds binnen het uur aan dit verzoek voldeed.

Terwijl ze aan het middagmaal zaten, werden ze met wagens van het Roode Kruis afgehaald. Op den Koningsweg volgde nog een oponthoud, daar er juist luchtgevechten aan den gang waren. Daarna ging het verder naar Otterlo, het natuurbad

De Zanding. In een houten keet vonden ze hier een onderkomen. Het spreekt vanzelf, dat de Zusters onmiddellijk alles zoo gezellig mogelijk wilden maken: dekens werden opgehangen als gordijnen, een roode deken deed dienst als tafelkleed, tuinstoelen werden gehaald uit de badinrichting. Hier bleven ze tot 17 December. Daarna moesten alle evacué's weg. Om 11 uur kwam bericht, dat om 5 uur ieder verdwenen moest zijn. De Johanna-Stichting mocht tenslotte nog twee dagen blijven.

Toen betrok men een gedeelte van het Dienstgebouw Hooge Veluwe. Eerst was het minder prettig en dachten ze met heimwee aan de houten keet van De Zanding. Toch was de slaapgelegenheid goed. Voor het eerst kregen ze weer lakens en sliepen ze in ledikanten. De zijkamer was minder geschikt. In een kleine ruimte moesten ze met dertien personen huizen. Tot overmaat van ramp vonden vaak beschietingen plaats en werden soms gewonden binnengedragen, zoodat de Zusters eerste hulp konden verlenen. Veel trekkers kwamen langs, op zoek naar eten. Eens zelfs waren er vijf moeders met kindergagens, wat de Zusters den uitroep ontlokte: „Het lijkt wel een zuigelingenkliniek!” Ook verder was er werk genoeg. Enkele malen verschenen veertig kinderen, die op weg waren naar den anderen kant van den IJssel. Een paar dagen en nachten bleven ze. Eerst werden ze door de Zusters onthuisd en gebaad; ze kregen extra voeding; Juffrouw Wielenga en Juffrouw Bouwhuis maakten lakens en sloopen. Broeder Visschers repareerde schoenen voor de Zusters van het Diaconessenhuis en anderen.

De Zusters trokken er op uit om extra voedsel te bemachtigen. Van Donderdag tot Zaterdag waren ze dan weg. Zuster Jans ging steeds mee en afwisselend vergezelden haar Zuster Wil, Zuster Greet of Janije. Epe en omstreken vormden het

jachtgebied. Logeeren bij de familie Riphagen, die steeds klaar stond om te geven wat ze kon missen. In Epe riepen de kinderen: „De zusters zijn er!” Zoo bekend waren ze reeds. Maar het bleven toch geweldige tochten op slechte fietsen met surrogatbanden of zelfs zonder banden. Het weer werkte ook niet altijd mee. Het ergst waren de soms gladder wegen. Maar men zette door en kwam thuis, een enkele maal met groote moeite door de sneeuw, en bracht aardappelen, melk, rogge, roggebrood, bruine boonen, eieren, worst en vleesch. De thuisgeblevenen stonden al op den uitkijk.

Van het Roode Kruis kregen de Zusters een mooie fiets, doch met ergernis vertellen zij nu nog, dat hij op den dag van de bevrijding door Duitschers gestolen werd.

Helaas overleed op 15 Maart 1945 Hendrik Spekman uit Amsterdam, tengevolge van een ziekte, die niet het gevolg was van den oorlogstoestand.

Zr. Jans Kok werd in Januari 1945 benoemd tot waarnemend directrice. In de eerste bestuursvergadering van de bevrijding op 13 Juli 1945 werd zij bij bestuursbesluit ontheven van deze taak. Op grond van haar groote verdiensten werd haar de titel verleend van adjunct-directrice.

Begin Juni 1945 keerde het kleine groepje als eersten terug naar de Johanna-Stichting. De toestand leek daar toen hopeloos. De gebouwen waren getroffen door vijf voltreffers van zware granaten, die 90% glasschade veroorzaakt hadden. Alleen reeds het meisjeshuis ontving drie treffers en was zwaar beschadigd. De totaal vernielde voorgevel bood een droevigen aanblik.

Maandenlang had de regen door het vernielde dak gestroomd, de kelder stond half vol water, de geplunderde kasten waren alle over den vloer leeggehaald en het geheel had een winterlang liggen rotten en vergaan. Oengebroken vloeren, neerstortend puin van verwoeste plafonds en een onbeschrijflijke

hoeveelheid vuil maakten dit gebouw levensgevaarlijk en voeje voor voeje zou het veroverd moeten worden.

Twee kleine schoollokalen konden voor bewoning in orde gemaakt worden met een klein stukje van den grooten zolder, vlak naast het enorme gat, dat door een zware granat veroorzaakt was.

Vanuit deze lokaliteiten is de opbouw van de Stichting begonnen. Amerikaanse bezoekers hebben ons later verweeten, dat we niet eerst foto's hadden genomen, maar afgezien van het feit, dat in wijden omtrek geen camera te vinden was, schijnen er bij ons Hollanders als we in nood zitten, andere gevoelens wakker te worden dan het sensatiegevoel.

In de maanden Juni, Juli en Augustus werkte iedere Arnhemmer verbeten om het onmogelijke waar te maken en de stad weer woonbaar te krijgen, al zou hij in die stad voor altijd veel moeten missen, dat hem steeds onafscheidelijk ermee verbonden had geschenen.

Zoo gebeurde het in het klein met ieder huis, dat nog stond, zoo gebeurde het ook met onze inrichting aan de Pels Rijckenstraat.

Juist als ieder ander hadden we de handicap, dat vrijwel de geheele inventaris geroofd bleek te zijn. Er was geen kruiwagen, geen schop, geen spijker of hamer aanwezig. Alle bedden met matrassen en beddegoed waren verdwenen. Nergens was een stukje textiel, in welken vorm dan ook, te bespeuren. De geheele keukeninventaris was vernield of gestolen.

Het was van onschatbare waarde, dat het Roode Kruis naast beddegoed, matrassen en bedden ook eetgerei en schoonmaakmateriaal aanvoerde.

De gemeente Eefde bezorgde ons een Duitsch legerfornuis. Na drie maanden hard werken in het Arnhemsche tempo van zonsopgang tot zonsondergang, waren het schoolgebouw

en het jongenshuis weer bruikbaar en ondertusschen had het Roode Kruis gezorgd voor dertig Amerikaanse legerbedden met matrassen en zestig dekens. De Distex zorgde voor lakens en sloopen, benevens nog voor dertig dekens.

De actie Amsterdam leverde wat aardewerk op en een naaimachine.

De keuken in het meisjeshuis, waar centraal gekookt moet worden, werd als eerste vertrek weer bewoonbaar gemaakt, hoewel het nog tot April 1946 duurde, voor de zuster daar bij regenachtig weer zonder parapluie en met droge voeten kon vertkeeren.

Een gedeelte van de school en van de werkplaats werd klaar gemaakt voor onderdak van de bewoonsters van het meisjeshuis.

We stonden voor de keus den geheelen winter nog werkeloos te blijven en ons werk te zien verlopen of tot iederen prijs glas te krijgen en kozen het laatste, hetgeen van bedrijfsstandpunt gezien ook het goedkoopste was. Op 8 September werd de inrichting weer officieel geopend met een kleine twintig interne patiënten.

Volgens afspraak keerde het hoofd van het jongenshuis, Br. W. Arends weer naar zijn oorspronkelijk werk van verpleger bij het Nederlandsche leger terug en volgens een andere afspraak, die buiten ons omging, huwde Br. J. H. Visschers met Zr. Greet Huiskens, welk huwelijk op 14 Augustus 1945 door den voorzitter van het Bestuur, Ds. A. Keers, bij gebrek aan een andere gelegenheid in de stad Arnhem, in de plafondlooze eetzaal van het jongenshuis werd ingezegend.

Aan dit echtpaar werd toen de leiding van het jongenshuis toevertrouwd. Br. Visschers zag daarmede een jarenlang ge-koesterden wensch vervuld en we zijn overtuigd, dat Bethesda Sarepta in Heemstede, waar Zr. Greet werkzaam was tot de politieke moeilijkheden in 1942 haar dwongen een toevlucht

te zoeken op de Johanna-Stichting, ons deze annexatie niet zal kwalijk nemen.

In de plaats van Br. Visschers stond het Diaconessenhuis ons bereidwillig Zr. Jannie van Ginkel af, die reeds geheel in onze kleine maatschappij is ingeburgerd.

De werkelijke moeilijkheden bleken pas na de opening in September 1945 te beginnen. Schoeiisel en kleding van de teruggekeerde kinderen verkeerden vaak in deplorabelen toestand, terwijl de reserves van de Johanna-Stichting niet meer bestonden.

Nederlandsch Volksherstel, het Roode Kruis en het Centraal Comité Kinderbescherming zorgden op uitnemende wijze voor kleding, schoeiisel en ook extra voeding. Momenteel moet de situatie op dit terrein dan ook zeer bevredigend worden geacht. De prothese-moeilijkheden waren echter voortschrijdend onoplosbaar.

In het najaar 1945 konden tegen de aanvankelijke verwachting in, geleidelijk meer kinderen worden opgenomen. Plaatsgebrek belette, dat aan alle aanvragen voldaan kon worden. Enkel en van de oudere interne leerlingen moesten worden afgeschreven om ruimte te maken voor jongere patiënten.

Ook voor enkele van de zware gevallen werd het niet juist geacht ze bloot te stellen aan de onzekerheden van een winter in verwoest gebied. Het afschrijven van al deze huisgenooten uit de oorlogsjaren kostte ons moeite en bracht bij de betrokkenen veel teleurstelling.

Van de 23 interne verpleegden, die op 31 December 1945 aanwezig waren, kwamen uit Abbenes 1, Almelo 1, Alphen aan de Maas 1, Amsterdam 2, Bergschenhoek 1, Dalsen 1, Doesburg 2, Eijloo 1, Enschede 1, Gasselternijveeu 2, 's-Gravenhage 1, Groningen 1, Nijverdal 1, Rheden 1, Rijsen 1, Sneek 1, Voorburg 1 en Zwolle 3. Bovendien moet nog worden

gememoreerd een mislukte opname uit Diemen van 3 November 1945 tot 21 December 1945. Deze jongen bleek in een andere inrichting thuis te hooren. Hierbij moeten nog gevoegd worden 7 externe kinderen uit Arnhem, die overdag op de Johanna-Stichting zijn.

Daar het zich einde 1945 liet aanzien, dat bij lange na niet aan de aanvragen voor opname kon voldaan worden, werd besloten over te gaan tot het kostbare herstel van het meisjes-huis, terwijl er ook plannen werden gemaakt, in verband met de onmogelijkheid van nieuwbouw, die nu reeds twaalf jaar op het verlanglijstje staat, om door een herbouw de capaciteit van de inrichting met 25 % te vergroeten.

Naast de slachtoffers van kinderverlamming, encephalitis en aandoeningen van het centrale zenuwstelsel en naast de kinderen met aangeboren lichaamsgebreken, moeten er nu ook plaatsen zijn voor de oorlogsinvaliden onder de Nederlandsche jeugd. Dit herstel en deze herbouw zullen zware eischen stellen aan onze financiën.

De Johanna-Stichting was bij Nieuw-Molest te Amsterdam volgens zorgvuldige calculaties van experts tegen molest verzekerd. Deze molestmaatschappij berekende aan de gebouwen een schade van *f* 12.837.—. Hierbij is begrepen de schade aan de centrale verwarming van het jongenshuis, welke totaal vervangen moest worden met radiatoren, buizen en ketels en welke vervanging zeker op 1/3 van bovengenoemd bedrag mag worden gesteld. Het is nu reeds te zien, dat met dit schade-bedrag de gebouwen bij lange na niet hersteld kunnen worden.

Ter illustratie diene, dat wij voor herstel van een paar honderd vierkante meter plafond per vierkante meter bedragen moeten betalen, die varieeren van *f* 7.— tot *f* 10.—. De molest-maatschappij mag volgens voorschrift niet meer uitkeeren dan *f* 2.40 per vierkanten meter.

Bij vele reparaties bestaat er deze ongunstige verhouding. Bovendien moet niet uit het oog verloren worden, dat vele herstellingen slechts voorloopig zijn en slechts als noodvoorziening moeten worden aangemerkt.

Terwijl echter blijkt, dat de schade aan gebouwen met groote financiële offeringen verholpen kan worden, zijn de moeilijkheden op het gebied van inventarisanschap nog onoplosbaar. Op 1 Mei 1946 hopen wij het meisjeshuis weer bewoonbaar gemaakt te hebben. Dit is dan echter een volkomen leeg huis zonder vloerbedekking, zonder een gordijn, zonder lamp, tafel of stoel.

De naalkamer verloor acht kostbare naaimachines en drie breimachines. Bovendien gingen drie goede schrijfmachines verloren, waarvan twee gebruikt werden om gebrekkige kinderen, die geen schrijven met potlood en pen kunnen leeren, in staat te stellen zich schriftelijk uit te drukken. De molest-maatschappij berekende voor deze inventarisverliezen een bedrag van rond *f* 14.000.—.

Zelfs indien we bereid en in staat zijn op dit bedrag belangrijk toe te leggen, dan nog moet het voorloopig onmogelijk geacht worden om de verloren goederen te vervangen.

De geheele financiële toestand van de Johanna-Stichting is nog onoverzichtelijk. Wel heeft de molestverzekering de bedragen voor molest vastgesteld, maar het moet nog worden afgewacht, welk percentage van dit bedrag werkelijk zal worden uitgekeerd.

De noodtoestand, die er in de getroffen gebieden op het punt van schade-uitkeeringen bestaat, heeft ook de Johanna-Stichting er toe gebracht zich met vele duizenden lotgenooten aan te sluiten tot een vereeniging, die een rechtvaardige schade-uitkeering voorstaat.

In April 1946 was nog niets ontvangen voor schade-uitkeering

en was het nog niet mogelijk geweest een voorschot te ontvangen, terwijl op het een noch op het ander eenig uitzicht bestond. De geldblokkeering bemoeilijkt het probleem van de herstellingen, die voorloopig uit eigen middelen gefinancierd moesten worden nog eens veelvoudig, ondanks alle papieren voorzieningen die er bestaan.

We mogen aannemen, dat door oorlogsschade een belangrijk gedeelte van de reserves, die voor nieuwbouw gemaakt waren, verloren is gegaan. Doordat het meisjeshuis pas in den zomer van 1946 volledig in gebruik genomen kan worden, was er in vele maanden een onderbezetting, welke het exploitatie-verlies belangrijk heeft vergroot.

In een ziekeninrichting vormen de posten voor huishouding en loonen de voornaamste uitgaven. Er mag wel eens op gewezen worden, dat een stijging in de prijzen van de levensmiddelen in de eerste plaats de inrichtingen treft, waar deze post relatief grooter is dan in een normaal gezin. Een verpleegprijs van f 700.— per jaar moet thans veel te laag worden geacht.

Getukkig werd een verzoek aan de verschillende instanties of natuurlijke personen, die financieel bijdragen in de verpleging van de kinderen, om over de evacuatieperiode 30% van den verpleegprijs te betalen, als tegemoetkoming in de vaste lasten, vrij gunstig ontvangen.

Bij het Bureau van Verzorging Oorlogsslachtoffers werd eveneens een verzoek ingediend voor huurvergoeding van de gebouwen tijdens de evacuatie en tegemoetkoming in de bedrijfschade tijdens deze periode, maar een bevredigend en tastbaar resultaat werd nog niet verkregen.

In dit verband past een woord van dank aan het Koninkin Emma-Jubileumfonds en aan het Dr. Renssenfonds, die beide in de moeilijkste jaren van het bestaan van de Johanna-Stichting

opnieuw een gewaardeerden financieelen en moreelen steun verleenden.

Ditzelfde kan ook getuigd worden van de Centrale Vereeniging voor Lichamelijk Gebrekken en van de instanties, die elders reeds in dit jaarverslag genoemd werden en van de vele ongenoemde personen, die met kleine en groote dingen zoo krachtig meegeholpen hebben. Het is zeer te betreuren, dat het Steunfonds bijna doodelijk getroffen werd door den oorlog. De kluis in de Van Ranzowbank werd opengebroken door de Hunnen en de inhoud gestolen.

Tot overmaat van ramp ging het kaartstelsel van de leden van het Steunfonds geheel verloren. Contributie-inning werd daardoor onmogelijk. Het Steunfonds zal weer geheel opnieuw moeten worden opgebouwd. Als middel om dat te doen, hadden we ons blad „Vriendenkring” gedacht, dat in November 1941 verboden werd. Hoewel reeds geruimen tijd gelden pogingen in het werk gesteld werden om tot herverschijning te komen, liepen deze tot dusver vast in een rompslomp van papieren en voorschriften.

Het ligt in de bedoeling om „Vriendenkring” zoo spoedig mogelijk weer te doen verschijnen, daar het ook onmisbaar is als verbindingsmiddel met ouders, oud-leerlingen en allen, die belang stellen in de Johanna-Stichting.

Het Bestuur beselt, dat dit verslag niet volledig is zonder een woord van warmen dank te brengen aan het geheele personeel en aan alle medewerkers voor de opofferingen, die men zich getuostte bij den opbouw van de Stichting.

Slechts Arnhemmers, die zelf dezen tijd hebben meegeemaakt en de totale ontwrichting van een stadsgemeenschap gekend hebben, die in het Arnhem van 1945 geleefd hebben zonder telefoon, zonder bus- of tramverbinding, die tot ver in 1946 nog geen bakker of melkboer aan de deur gezien hebben,

die in hun ontredderde huizen alle moeilijkheden van molest-verzekeringen en Schade-Enquête-Commissie hebben overleefd, zullen dezen dank op zijn juiste waarde kunnen schatten.

Het Bestuur is vast overtuigd, dat de geest van dienende hulpvaardigheid, die in 1944 en 1945 een ware vuurproef moest doorstaan, in staat zal zijn om alle moeite en zorg, die nog duidelijk in het verschiep liggen, te overwinnen.

In het vorig jaarverslag hebben wij herinnerd aan het Godsvertrouwen van Zr. Daatje Kreyenbroek, in het verslag over het jaar onzer bevrijding willen wij onszelf en U allen voor oogen houden ditzelfde vertrouwen, van onze Landsmoe-der, de Koningin, zooals wij dat vroeger vaak vernomen hebben in de donkerste dagen van verdrukking en zooals wij dat thans ook nog hooren in het tumult van onze vertijzenis.

Het werk van de Johanna-Stichting aan het lichamelijk gebrekkige kind zal niet vastloopen in tekorten aan geld of materiele goederen, maar zal met Gods hulp groeien en voortgang hebben.

Het Bestuur.

## EXPLOITATIEREKENING VAN DE JOHANNA-STICHTING OVER 1944 en 1945

| <i>Verlies</i>                                           |                    | <i>Winst</i>                 |                    |
|----------------------------------------------------------|--------------------|------------------------------|--------------------|
| Afschrijving Inboedel Gebouw Amsterdamsche weg . . . . . | f 657.64           | Expl. „Bornshoeve” . . . . . | f 1.035.09         |
| Onderwijs . . . . .                                      | „ 593.74           | Giften . . . . .             | „ 1.443.23         |
| Werkinrichting . . . . .                                 | „ 4838.02          | Contributiën . . . . .       | „ 1.630.25         |
| Vakonderwijs meisjes . . . . .                           | „ 489.70           | Verpleeggelden . . . . .     | „ 20.037.30        |
| Huishouding . . . . .                                    | „ 11.832.34        | Rijksbijdrage . . . . .      | „ 3.000.—          |
| Salarissen en Pensioenen . . . . .                       | „ 11.702.46        | Intrest . . . . .            | „ 8.038.79         |
| Ziekenfondspremies . . . . .                             | „ 452.98           | Verlies . . . . .            | „ 10.991.53        |
| Verlichting en verwarming . . . . .                      | „ 1.689.43         |                              |                    |
| Administratiekosten . . . . .                            | „ 244.83           |                              |                    |
| Kosten Zusterhulp . . . . .                              | „ 2.000.—          |                              |                    |
| Assurantiën en Belastingen . . . . .                     | „ 4.681.74         |                              |                    |
| St. Nicolaasuitdeeling . . . . .                         | „ 77.03            |                              |                    |
| Onderhoud gebouwen Amsterdamsche weg . . . . .           | „ 536.09           |                              |                    |
| Geneesk. en Orthop. behandeling . . . . .                | „ 5.758.25         |                              |                    |
| Algemeene onkosten . . . . .                             | „ 571.94           |                              |                    |
|                                                          | <u>f 46.176.19</u> |                              | <u>f 46.176.19</u> |

Arnhem, 17 December 1946.

Nagezien en accoord bevonden,  
J. C. Diederiks, Accountant.